

## LA DEMOGRAFIA

---

ANTONI SIMON

A l'hora de fer balanç de l'aportació de Pierre Vilar a l'estudi de la població catalana i del desenvolupament posterior dels estudis sobre demografia al segle XVIII, és necessari parar atenció al grau de desenvolupament de la demografia històrica en el moment en què Vilar publica *Catalunya dins l'Espanya moderna* i atendre els plantejaments, fonts i mètodes que Vilar utilitzà per a aquesta primera gran síntesi de la història de la població del segle XVIII català.

La demografia històrica era una ciència naixent: el 1956 Fleury i Henry publicaren el seu manual valorant el paper dels registres parroquials com a font fonamental de la demografia històrica, el 1960 Goubert, en la seva tesi sobre Beauvais, intentà caracteritzar l'antic règim demogràfic, el 1962 Marcel Renard fundà els *Annales de Demographie Historique*, primera gran revista de demografia històrica.

A Catalunya, s'havien dut a terme el treball peoner de Nadal i Giralt publicat als *Estudios de Historia Moderna* el 1953 i, el 1960, els mateixos autors publicaren en francès el seu estudi sobre la immigració francesa a Catalunya; però aquests treballs se centraven en els segles XVI i XVII, mentre que els estudis sobre el segle XVIII eren gairebé inexistents: Iglesias havia publicat les xifres de començament de segle i es pot citar alguna monografia local, com la de Salvador Llobet sobre el Vallès.

Per a valorar l'aportació de Vilar cal tenir en compte que la seva anàlisi demogràfica estava pensada d'acord amb un projecte d'història total i que tenia com a objectiu respondre a tres grans qüestions, cabdals per al coneixement del segle XVIII català: 1) l'increment global de la població, 2) el seu repartiment geogràfic i 3) els ritmes de moviment de la població i la seva relació amb l'economia.

Com han posat de relleu Ramon Grau i Pilar López, el plantejament es veu influenciat per la formació geogràfica de Vilar i resulta allunyat, tant pel seu enfocament com per les fonts utilitzades, de la jove demografia històrica.

Les fonts bàsiques de l'anàlisi de Vilar foren els censos de 1717 i de 1787; Vilar reconeixia que el veritable material demogràfic era el primari, els registres parroquials, però indicava que la investigació necessària era superior a les possibilitats d'un investigador individual i que, ni que fos possible, deixava sense resposta les preguntes relatives a l'increment global i al repartiment de la població.

Intentaré fer un balanç de l'obra de Vilar i de les crítiques que s'han fet als seus plantejaments, així com assenyalar els nous camps oberts per historiadors i demògrafs en el coneixement d'aquest període.

Vilar fixa la població de 1717 en 407.000 habitants i la de 1787 en 899.000: una població que dobla en menys de 70 anys. Això representa una taxa anual de creixement de l'1,1 %, alta, però que Vilar creu possible per les baixes densitats d'origen i l'alta taxa de natalitat rural.

Jordi Nadal el 1961 assenyalava que les xifres de 1717 eren deficitàries a través de la reconstrucció de les taxes de natalitat que en resultarien per quinze poblacions catalanes. Proposava una xifra de 470.000 habitants per al 1717. Massimo Livi Bacci afirmava el 1968 que la piràmide d'edats posava en dubte un creixement d'aquestes proporcions. També Francisco Bustelo aduïa el 1976 que el creixement català només hauria estat possible amb un creixement massiu, del qual no n'hi ha notícia; proposava portar la població de 1717 a 525.000 habitants. Gaspar Feliu, el 1983, confrontant dades del cens de 1717 amb capbreus senyorials, trobava una ocultació pròxima al 40 % i proposava la xifra d'uns 600.000 habitants per al 1717. Jo mateix, en el II Congrés d'Història Moderna, a través de l'estudi de les taxes de natalitat de 51 parròquies, obtenia per extrapolació la xifra de 681.000 habitants.

Pel que fa al punt d'arribada, el cens de Floridablanca, Vilar defensava que estava fet amb les màximes garanties; els darrers anys però, ha estat també criticat: Moreno Almarcegui, examinant l'elevada proporció d'arrodoniment d'edats al subregistrament de la gent gran, proposa elevar la xifra a 1.042.000. Jo mateix, en l'homenatge a Sebastià García Martínez, observava les altíssimes taxes de natalitat resultants en la major part de les 25 localitats de la província de Girona estudiades. Els dèficits en el cens de Floridablanca són també constatables quan es comparen les seves xifres amb el recompte eclesiàstic de 1790.

Resumint, cal rectificar a l'alça tant el cens de 1717 com el de 1787, però més aquell que aquest: la taxa anual de creixement resultant és del 0,62 %, lluny de l'1,1 proposat per Vilar.

Estudis posteriors, com els de Miquel Planas per l'Alt Empordà i el de Francesc Muñoz per al Penedès, han intentat esbrinar els factors del creixement demogràfic. Els més importants semblen ser la disminució de les crisis de mortalitat, a causa de la desaparició de la pesta i l'increment de la comercialització de productes agraris, així com de la millora en l'alimentació i l'adopció de mesures més eficaces contra els contagis.

Tot reforça la idea que les variables més significatives per al creixement del segle XVIII català són la nupcialitat i la fertilitat. Livi Bacci assenyalà la precocitat matrimonial i les altes taxes de fertilitat; i els treballs de reconstrucció de famílies confirmen la impressió.

La segona qüestió plantejada per l'exposició de Vilar és el repartiment geogràfic dels guanys de població. Vilar destaca el creixement dels municipis del litoral i la forta repoblació al sud i a l'oest. Els treballs de Jordi Nadal i d'altres reafirmen el dinamisme demogràfic de les comarques catalanes per dessota de la línia Lleida-Barcelona i confirmen les causes ja avançades per Vilar: recuperació dels buits anteriors i expansió de l'agricultura i de l'economia de mercat. La tesi doctoral de Jordi Andreu sobre el Priorat posa de manifest que el creixement dels pobles més intensament dedicats al conreu de la vinya és superior al de la resta. Vilar apunta també que

l'arrencada industrial i l'alça dels salaris urbans atragué molta població a les ciutats, especialment a Barcelona, fet ben constatat posteriorment pels treballs de Pilar López i de Manuel Arranz, que permeten a més afegir que la immigració procedeix gairebé tota de Catalunya i especialment de les comarques nord-occidentals.

El darrer aspecte a tractar és la relació entre els ritmes de creixement demogràfic i de creixement econòmic. La idea de Vilar la podem esquematitzar així: durant la primera meitat del segle XVIII (fins als anys seixanta) l'expansió demogràfica està relacionada amb l'expansió agrària; a la segona meitat del segle, la demanda industrial agafa el relleu econòmic i es troba, directament o indirecta, a la base del creixement demogràfic.

En el seu treball posterior sobre els preus i salaris barcelonesos, Vilar remarca la relació entre els ritmes de creixement demogràfic i la conjuntura: de 1730 a 1760, l'increment a la vegada de població i de preus provoca una oferta de mà d'obra barata i ofereix una oportunitat per a l'acumulació de beneficis. En canvi, a partir de 1760 l'impuls industrial absorbeix l'excedent de població i, cap a les dècades finals del segle, la rapidesa del creixement industrial eleva la remuneració del treball i atreu més població. Aquesta relació entre progrés demogràfic i creixement econòmic és acceptada unànimement pels historiadors, que no fan en definitiva res més que seguir en aquest punt l'opinió dels il·lustrats del segle XVIII, com Campmany o Romà i Rossell.

En canvi no hi ha tanta unanimitat a l'hora de valorar la transcendència de les transformacions demogràfiques del XVIII català: fins a quin punt canvia el model de demografia antiga i s'entra en un model de transició? Vilar, en la seva aportació posterior a la *Història de Catalunya* dirigida per Philippe Wolff i Joaquim Nadal, ho posa en dubte a causa de les mortalitats de la dècada final del segle. En canvi Jordi Nadal s'aferma en la idea que existeix, a la Catalunya del XVIII, un inici de transició: la minva de la mortalitat, especialment de la mortalitat catastròfica, l'avançament de l'edat del matrimoni, l'increment de la fertilitat i de l'esperança de vida, argumenten a favor.

Per acabar aquest balanç incomplet de l'esquema de Vilar i de les aportacions posteriors, cal assenyalar que queden grans línies i maneres de treball on s'ha avançat poc. El cas més clar és l'exploració dels registres parroquials: on Vilar demanava un treball d'equip, no disposem encara ni tan sols d'un inventari.

Naturalment, l'exposició de les aportacions que matisen o amplien el gran fresc de Vilar no poden fer oblidar que l'exposició de Vilar és el primer pilar sòlid per al coneixement de la població catalana del segle XVIII. La resta s'ha d'interpretar a la llum de la màxima de Jaume Vicens Vives, tan unit a Vilar: la història no es fa, es refà.

*Dimecres, 30 de novembre*